

SLOVENE IJA

UREDNIŠTVO: LJUBLJANA, GOSPOSKA 12 — NAROČNINA ČETRTLETNO 15 DIN, ZA POL LETA 30 DIN, ZA VSE LETO 60 DIN — POSAMEZNE STEV. 150 DIN — V ZAMEJSTVO ZA VSE LETO 90 DIN
UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA GOSPOSKA 12 — POŠTNOČEK. RAČUN: LJUBLJANA ŠT. 16.176 — ROKOPISOV NE VRAČAMO — OGLASIPO TARIFU — TISKA ZADRUŽNA TISKARNA (M. BLEJEC) V LJUBLJANI

Eno leto po sporazumu

Ko je bil 26. avgusta preteklega leta razglašen sporazum med predsednikom vlade Dragoš Cvetkovičem in predsednikom kmečko-demokratske koalicije dr. Mačkóm, je bila obenem podpisana uredba, ki predvideva mogočnost ustanovitve drugih banovin z enakimi pristojnostmi, kakor jih je dobila banovina Hrvaška. Splošno je tedaj prevladovalo prepričanje, da je bila ta uredba izdana predvsem zaradi Slovenije, in neke izjave odločilnih krogov so to tudi potrjevale. Ti krogi so obenem pojasnjevali, da banovina Slovenija zato ni bila ustanovljena istočasno z banovino Hrvaško, ker razna vprašanja še niso bila razčiščena in je bilo treba o njih še razmišljati. Sedaj po enem letu samo lahko ugotovimo, da ta vprašanja očitno še vedno niso razčiščena in da premišljevanje o njih še vedno ni zaključeno. Uredba, ki omogoča ustanovitev banovine Slovenije, je tedaj ostala le na papirju in danes še prav nič ne vemo, kedaj bo prišla do svoje veljave. Potemtakem je razumljivo, da sporazum med obema predsednikoma za Slovenijo ni imel kakšnih posebnih nasledkov. Njegove učinke lahko opazujemo samo pri svojih sosedih v Hrvaški.

Za obletnico sporazuma je bila v Zagrebu svečana seja vlade in od te seje se je mnogo pričakovalo, ker je dnevno časopisje že tedne prej napovedovalo mnogoštevilne in daljnosežne reforme.

Vsa ta prerokovanja so se izkazala za neosnovana in izrednih sklepov vlade ni bilo. Menda je še najpomembnejša uredba o okrajni samoupravi, ki pa velja samo za Hrvaško. Objavljena ni bila niti uredba o reformi Narodne banke, katero so splošno pričakovali in na katero so posebno Hrvati polagali veliko važnost.

Okolnost, da svečana seja vlade v Zagrebu kljub vsem napovedim ni prinesla večjih reform, dopušča domnevo, da morajo vse zamišljene reforme zadevati nekeje na odpor, ki je tako močan, da preprečuje njihovo hitro izvedbo. Stvar nam postane bolj jasna, če upoštevamo, kar je nekaj dni pred sejo zapisal »Hrvatski dnevnik« o sporazumu in njegovi izvedbi in kar je povedal glavni tajnik kmečke stranke dr. Krnjević na shodu v Bjelovaru. »Hrvatski dnevnik« z dne 22. t. m. pravi dobesedno: »Naša politična vprašanja so samo deloma rešena, medtem ko gospodarska vprašanja sploh niso rešena.«

Dr. Krnjević je na shodu v Bjelovaru rekel: »Voz, ki je bil zapeljan v blato, je težko izvleči. Mi moramo še danes priznati, da imamo velike težave, s katerimi se moramo boriti. Samo en primer: mi imamo v Belgradu ministra za trgovino, imamo svojega človeka, ki je ravnatelj zavoda za zunanjo trgovino, imamo tretjega človeka, ki je ravnatelj Prizada, imamo nadalje svojega človeka na čelu naših financ, finančnega ministra. A kaj se mi je zgodilo? Nekega dne je prišel k meni v tajništvo naš medjimurski zastopnik Ivan Petković in mi povedal tole strašno stvar: Jaz sem izvedel, da je tisti človek, ki je dobil iz Belgrada izvoznice za izvoz konj iz Medjimurja, konje plačeval po 3000 do 4000 dinarjev, a izvažal jih je po 8000 dinarjev. Pomislite, imamo ministra financ, ministra trgovine, šefa urada za zunanjo trgovino, šefa Prizada, ki ima 500 uradnikov, pa nisem mogel verjeti, da je to mogoče. Inž. Baković od Gospodarske zvege mi je to potrdil in utemeljil: Mi si tukaj ne moremo pomagati, ker gre za človeka, ki je dobil izvoznice od deviznega oddelka Narodne banke, in proti njemu se ne more nič napraviti. Pomislite, vlada, v kateri imamo glavne gospodarske resore, ne more v takšnih pri-

merih nič doseči! — Ko sem pozneje govoril z ravnateljem Zavoda za zunanjo trgovino dr. Bičaničem, mi je ta rekel, da je zašel v obupen položaj, ker vidi okrog sebe približno tisoč ljudi takšnih, kakor je tisti izvoznik, ki je dobil izvoznice za izvoz živine iz Medjimurja. Ti so gospodarili za časa vidovdanske ustave, ti so gospodarili pod diktaturo in danes moramo proti njim voditi težak boj, da bo tega kedaj konec.«

Iz vsega tega je jasno razvidno, da v državi kljub veliki samoupravi, ki jo uživa banovina Hrvaška, v bistvu vedno še obvladuje položaj belgrajska čaršija, ki se brani izpustiti iz svojih rok vsako maloto in je zato načeloma proti vsaki samoupravi. Na ta način se izgledi, da bi Slovenija dobila svojo avtonomijo, v zadnjem letu niso prav nič izboljšali. Čaršija dosledno gleda na to, da obdrži v svojih rokah vsako, le malo pomembnejšo stvar. Tako niti ni dopustila, da bi bil postavljen za komisarja pri edinem podjetju v Sloveniji, ki je do sedaj dobilo komisarja na podlagi nove uredbe o tujih podjetjih, Slovenec, temveč je na to mesto postavila svojega človeka v osebi upokojenega ravnatelja glavnega ravnateljstva državnih železnic dr. N. Gjurica.

Dobrudža

Ta teden sta se sporazumeli Bolgarija in Romunija glede Dobrudže. Romunija vrne ves tisti del te dežele, ki ga je 1913. leta v drugi balkanski vojni Bolgariji vzela.

Znano je, kako je prišlo do te vojne. V prvi balkanski vojni so Bolgari, Srbi, Črnogorci in Grki napadli Turčijo in ji vzeli del malega vso njeno evropsko posest. Ko pa je šlo za delitev plena, so se dotedanji zavezniki sporekli. Bolgarija bi bila dobila po računu ostalih preveč, četudi je hotela imeti samo od Bolgarov zasedeno zemljo. Mogoče je tudi svoj lok res nekoliko prenapela. Vsekako pa ni pokazala niti v tej niti v naslednjih vojnah dovolj realnopolitičnega čuta. In tako so se obrnili ne samo večerajšnji zavezniki zoper njo, udarila je nanjo tudi Turčija in ji odvzela s težkimi žrtvami osvojeni Odrin, a nazadnje je prišla še Romunija. Ta sicer ni imela nobene pravice do kakšnega sveta, kajti kar koli bi bila hotela zasedi južno od svojih tedanjih državnih meja, ni bilo njeno narodno ozemlje. Toda računala je kakor dinastična politika preteklosti, ki so ji bili narodi in dežele le predmeti in ne subjekti politike, računala je, da bi utegnilo biti moteno ravnateljstvo, če Bolgarija dobi toliko in ona nič. Zato je preprosto zahtevala in kot »zmagovalka« tudi dobila precej veliko bolgarsko deželo. Bolgari pa, ki so precenjevali svoje sile, so v tej nesmišelnih vojni zgubili poleg Dobrudže še ves odrinski vilajet tja do Čataldže pred vrati Carigrada, in okrnjeno ji je bilo tudi ob Egejskem morju osvojeno narodno ozemlje.

Romunija je upravljala deželo, ki ji z narodnega stališča ni šla, po »romunsko«. Kakšni načini so to, smo že nekajkrat povedali, ko smo opisovali njeno narodnostno politiko nasproti Ukrajincem v Besarabiji in Bukovini. V svojem političnem blodnoveličju sploh niso poznali meje. Če bi jo bili, bi bili poslušali leta 1918. solunskega zmagovalca Francheta d'Espereya, ki je hotel južno Dobrudžo Bolgariji vrniti, in ne bi bili zasedli Besarabije, ki jo je mogla dati iz rok samo oslABLJENA Rusija. Tako pa zgublja danes ne samo dežele, ki ji niso nikoli šle, ampak spravlja v nevarnost celo ozemlje, ki ji z narodnega stališča

brez dvoma gre. In če so Romuni zasejali kraje, ki niso romunski in se pri tem celo sklicevali na neko šepavo zgodovinsko pravo, zakaj ne bi Madžari delali takisto in zahtevali svet in ljudstvo na njem, ki so ga tudi mogli še nekaj stoletij dlje v zgodovini zatirati in izkoriščati.

Romunska zunanja politika — o notranji tu ne govorimo, četudi se z zunanjo čudovito ujema — je pravi zgled slabe politike, politike brezsmiselnega nacionalizma, ki ne pozna drugega razen sebe. Ta politika pa ni samo slaba v splošnem, ampak je tudi škodljiva,

škodljiva posebno za male narode, zoper katere se lahko vse hitreje obrne, kakor zoper velike.

A zdi se včasih, kakor da je neko prekletstvo nad ljudmi. Vidijo, kam vodi taka politika drugod, vidijo, da tudi pri njih ne more voditi drugam. Pa kljub temu svoje politike, svojih načinov ne spreminjajo, ko da bi se ravno njim na ljubo morali goditi čudeži v zgodovini. In to velja seveda prav tako za notranjo politiko.

Menda je res ves današnji politični sestav tak, da moreta plavati samo nesposobnost in kratkovidnost na površju.

Angleži

Walter Schubart podaja v svoji znameniti knjigi »Europa und die Seele des Ostens« (Evropa in duša Vzhoda) vrsto silno zanimivih, globokih in točnih študij o nekaterih vodilnih evropskih narodih. Podajamo v naslednjem glavni misli poglavja o Angležih.

Anglež, ki osamljen sedi na svojem otoku, ima kot stepski Rus, nekako »vis-a-vis občutje« do Evrope. Dvoje velikih invazij je šlo preko angleške zemlje in odločilno vplivalo ter preustvarilo angleško duhovnost: rimska in saksonska. Angleži so med glavnimi nosilci prometne kulture; silno zanimivo je, kako niha Anglež med globoko mistiko katolicizma in mrzlim kalvinističnim puritanizmom.

Najizrazitejša poteza angleškega značaja, ki v mnogem spominja na Ruse, je hladna ravnodušnost. Bodočnost ga ne skrbi. Zamotanih načrtov si ne dela, marveč se odloča od primera do primera. Prav tako kot Slovane ga odlikuje velikopoteznost. Na rusko strast do igranja spominja angleška strast tekmovanja. Angležu je lasten občutek, da je čas njegov zaveznik in da čas najlepše ozdravi vse rane in zaceli vse razpoke, od tod znani izrek, da Angleži zgubljajo bitke, vojne pa dobivajo. Na zunanje dogodke reagira Anglež počasi. To občutje varnosti ga je napravilo za sovražnika teorij in sistemov, življenja ne presoja po pravilih, marveč presoja vsak primer zase. To ga sicer varuje pred posploševanjem, je pa močna ovira pri znanstvenem delu. Zanaša se na doživljanje in skušnje. Angleška politična moč temelji na instinktu in ne na načelih. Anglež ne mara zakonov; če že ne gre brez njih, seže po starih, srednjeveških predpisih. Še danes prebijejo v Angliji brez kazenskega zakonika in državljanskega kodeksa. V pravdi ni glavno zakon, marveč sodnik. Sodnik je suveren, zakonodajalec, on odloča, kar spozna za prav, je pravica. Zanimivo je tudi, kako centralna vlada ravna s poslaništvom v drugih državah in s kolonialnimi uradi: brez navodil in zapovedi pušča vsakemu proste roke, da ravna in se uveljavlja po svojem instinktu. Zaveda se, da vsi Angleži hočejo navsezadnje isto, da reagirajo na enak način. Dejansko se taka politika zelo obnese. Anglež je individualist, toda v mejah skupnih prizadevanj; sam zase hoče biti, toda noče se razločevati od drugih. Ljubi intimnost, ne mara pa originalnosti. Rad živi v svoji hiši, toda hoče, da je malone za las podobna sosedovi. Temu pojavu bi mogli reči individualizem tipa. Le na ta način je mogla nastati država svobode; malo »države« pa mnogo svobode. Pravijo, da otočna lega nadomešča državo, v Evropi, na celini da bi bila Anglija nemogoča. To je res. Družabna vez na Angleškem ni toliko državna norma kot zavest skupnosti. Angležu je pojem države močno soroden pojmu svobode, brez »države« kot take neverjetno lahko prebije. Angleški ideal človeka je svobodni državljani in ne cesar, ki vlada podložnikom. Ideal države je družba,

ki temelji na samosebnem vladanju posameznikov in ne na diktatu norm. Gre jim za intimnost privatnega življenja in ne za totalitarnost države. V Angliji je vse privatno, celo kultura (gledališče, univerze). Svoboda tiska jim je v krvi. V kaotičnem neredu pa je tudi Anglež zmogen reči: Red za vsako ceno, četudi za ceno svobode. »Svoboda v redu in red v svobodi!« (Baldwin.) Angleška svoboda se ozira namreč na skupnost, saj se ta gospodujoči občutek javlja celo v sportu, kjer dajejo prednost množtvenim igram in tekmam (medsebojno tekmovanje univerz, medtem ko boks ni priljubljen). Angleški pojem svobode je zelo soroden ruskemu; tudi Rusi so vedno želeli državo kot »red brez norm, ki počiva na občutku skupnosti svobodnih državljanov«. Občutek skupnosti pa se z ruskim ne sklada popolnoma, ker je ožji, bolj preprost, tvaren in pozemeljski. Počiva na enakih koristih ljudi, ki prebivajo na istem otoku. Rusi pojmujejo to mnogo duhovneje: kot državljanstvo nadzemeljskega kraljestva ljubezni. Otok ni stepa, zato ni čudno, da je angleško občutje ožje kot rusko.

Anglež je globoko religiozen, pa zopet brez norm. Najgloblja religioznost je doma v desnem krilu angleške državne Cerkve, v High Church-u, odkoder izvira tudi »oxfordsko gibanje«. Je to v osnovi katoliška Cerkve brez papeževskega primata, kurije, indeksa in inkvizicije. Po videzu nadaljuje srednjeveško izročilo, je cerkev duhovnikov, ne laikov. Celibat zavrača. Zgradba in kultura katoliška, le dogma je protestantovska. Sicer pa Angležu ne gre toliko za dogme kot za kult. Dokler je Wiclif zavračal le papežev predprave, je bilo ljudstvo za njim, ko je podvomil v zadnjo večerjo, ga je zapustilo. Cilj kulta je mistično združenje vernikov z Bogom, tako torej anglikanska cerkev teži mimo posamičnih dušnih poti in zasebnih pobožnosti k občestveni cerkvenosti, k skupni poti. Oxfordsko gibanje se je obrnilo proti liberalizmu, racionalizmu in materializmu. Poteguje se za zunanje izražanje, okrasje, in poudarja pomen zakramentov. Obnavlja tiho spoved, bratovščine, verske vaje in neke vrste redovništvo. Pripadniki slave Marijo in svetnike ter molijo za rimskega papeža kot najstarejšega škofa. Težijo po združenju s katolicizmom. Tudi rusko pravoslavje toplo pozdravljajo.

Žal pa ta struja v Angliji ni vodilna. Več kot polovica Angležev je v levem krilu anglikanske cerkve, v Low Churchu. Tu vlada puritanski duh. Puritanec, to je Anglež, kakor ga pozna svet, čisto nasprotje Rusa. Puritanec je materialist. Če Rus gleda na svet, pride do prepričanja: Tako ni prav! medtem ko pravi Anglež: Tako je prav. Kar biva, mu je sveto zaradi bivanja. Duhovnost nima lastne vrednosti, občuduje in moli samo napredek, koristi in malho. Kapitalizem je dobil današnjo obliko najprej v Angliji. Dobro je le, kar je koristno. Angleška politika temelji na izkoriščanju

zemeljskih zakladov, zato se je mogla tako zelo uveljaviti le v dobi, ki je dala prednost koristim in ne idejam. Ker Anglež ne priznava absolutnih vrednot, je pripravljen na kompromise. Le v Angliji je možno, da ideje in resničnost ostajajo tako daleč vsaksebi in da so bili filozofi Bacon, Balfour in Hume državnik, Herbert diplomat in Mill kolonialni uradnik. Anglež ne teži — kot Rus — od ideje k njenemu uresničenju, marveč od skušnje k ideji. Zato se angleška filozofija konča tam, kjer se prava filozofija šele pričene. Znanost so pomažali na stopnjo računovodstva. Mehanična slika sveta je angleška iznajdba. Svet gledajo kot ogromno tovarno. Prav Anglija, domovina kapitalizma in raznega stroja, je ustvarila na zemlji ozračje premogovega smrada in grabljenja. 19. stoletje se po pravici imenuje »angleško stoletje«.

Anglež je v prvi vrsti **trgovec**, ki mu gre za lastni žep. »Modrijanov« v Angliji ni, akademiki niso stan zase. Literatura in znanost nista življenjski namen, marveč postranska zabava. Služita razkošju. Do Byrona so se aristokratski pesniki vedno oprustili, ko so napisali in da so napisali pesmi. Angleška vzgoja teži po oblikovanju staroslavniških »gentlemanov« in ne po plemenitenju z znanostjo. Vse onostransko, nedosegljivo Angleža malo briga. Pri volitvah se ne odloča za program, marveč za kandidata. Čisto angleški stavek je: »Zgodovino ustvarjajo možje!« V dobro jim je pa šteti strpnost do tujih kultur.

Puritanizem je bil vedno šiba božja za Anglijo. Uničeval je začel v začetku 17. stoletja. Uničil je kulturo (gledališče, Shakespeare!) in zamračil Cerkev.

Zagrenjenost ob obletnici

Teško je bilo jugoslovenom ob sporazumu s Hrvati, ki je bil sklenjen lani osorej. Saj je pomenil začetek konca vsega, kar jim je bilo »sveto«: centralistično upravljanje blagajin, centralističnih fondov, »tihe in postopne likvidacije« slovenstva in hrvaštva in kar je še takih stvari. In še težje jim mora biti ob obletnici. Nič ne pomaga, če se posebno splitski »Narodni list« toliko peha in trudi z dokazovanjem, da je prav za prav ves sporazum natančno v duhu jugoslovenstva. Saj se pobija skoraj v vsaki številki sam, ko mora prinašati dokaze, kako odločno ravno Hrvatje tega duha odklanjajo, kako odklanjajo njegove nosilce in njihne načine in naprave. In prav pri Hrvatih vidimo, kako skušajo izbrisati vsako sled, vsak spomin na blaženo nacionalno dobo — še pri pravopisu se niso ustavili.

Kdor vse to opazuje, za tega je res prav kratočasno, kako se mota »Jutro« ob tej obletnici. Ve, da pomeni sporazum likvidacijo jugoslovenstva, da so se ob njem zamajale vse njegove neomajnosti, ve, pa se vendar dela, kakor da bi vsega tega ne bilo, kakor da bi navsezadnje imelo celo ono prav. Ve, da pomeni sporazum, in sicer ker bi ga brez likvidacije jugoslovenstva sploh ne bilo ravno tudi zaradi te likvidacije, okrepitev države posebno navzven, pa pripoveduje, kakor da bi narodi Jugoslavije komaj čakali edinstvenih nauk in časov.

Z nekaj navedki bomo skušali predstaviti to jugoslovensko zadrego in miselno prekopicavanje. Najprej prihaja, ko že ne more drugače, s priznanjem poloma »edinstvenosti«:

Proti ideji narodnega edinstva se je pričela vedno krepkeje uveljavljati misel treh sicer sorodnih, a vendar le različnih slovenskih narodov. Iz tega in iz drugih razlogov nastali notranji spori so neredko ogražali tudi misel same državne skupnosti.

To je seveda res. Toda zakaj se je misel treh narodov morala tako krepko uveljavljati? In zakaj so nastali spori, ki so ogražali tudi misel same državne skupnosti? Vendar samo zato, ker so jugosloveni to naravno in resnično misel dušili, celo tajili njen obstoj z neko lažno enotnostjo, ki je nikoli ni bilo. Če bi te misli ne bili zanikavali in dušili z drugo lastno mislijo, bi se ji pač sploh ne bilo treba uveljavljati nasproti njej. In če bi spet zatiranja te naravne misli ne bilo, bi tudi ne bilo tistih notranjih sporov, ki so ogražali misel državne skupnosti. Zgolj logičen sklep iz samih

Stari zakon mu je mnogo bolj pri srcu kot Novi. Puritanci in Prusi so si zelo podobni, kajti že Novalis je rekel, da je vsa pruska filozofija: »svet — tovarna«. Znano je, kako zelo sta puritanca Hobbes in Hume vplivala na Kanta.

Svoja trgovska prizadevanja Angleži radi zavijajo v verski plašč, politiko moči pa opravičujejo s človečnimi nagibi. Kako ogromna je razlika med ruskim in angleškim mesianizmom! Angleži hočejo svet osvojiti in mu vladati, Rusi ga hočejo odrešiti. Vsako brutalnost opravičujejo s Calvinom: Bog tako hoče! Namen jim posvečuje sredstva. Religijo izrabljajo, da okrepe boj za stvarne dobrine. Najljubša angleška beseda pa je bila in bo: **splendid isolation**. Angleški ideal je **gentleman**, ki je obenem osrednji pojav angleške kulture. Gentleman je dediščina viteškega srednjega veka, od vitezov ga je prisvojilo ljudstvo. V trgovini pomeni gentleman toliko kot »čast«, dostojnost in velikodušnost (fairness). Gentleman ravna viteško, ščiti vdove in slabotne. Nihče se toliko kot Angleži ne trudi, da bi premagane spoprijaznil z njihovo usodo.

Angleški značaj morda še najbolj razodeva **zgodovina angleških kraljev**, ki je izredno grozna in krvava. Napoleon jih je imenoval »divja rasa«. Brez ideala »biti gentleman«, te viteške dediščine, bi bil Anglež neznosen. Postal bi **Amerikanec** starih, pionirskih časov, ki je bil tipični **Anglež brez gentlemanstva**. Toda ideal »biti gentleman« ni najvišje načelo angleške etike. Če gre za rasni ponos, za zamejce ali zunanjo politiko, obmolkne. Tako vidimo, da se je gentleman prav zelo oddaljil od človečanskega ideala.

J. M.

»Jutrovi« ugotovitev ugotavlja tudi krivdo na spore, ki so imeli v jugoslovenstvu svoj izvir in vzrok in ki so slabili državo.

Sicer pa »Jutro« samo odlaga narodno enotnost in zadržaj samo še upa:

Če utrdimo svojo državo, če globoko zasidramo povsod in pri vseh čut medsebojne usodne povezanosti, potem lahko mirne duše prepustimo vsa druga medsebojna vprašanja razvoju bodočnosti, prepričani, da bo na kraju zmagala tudi ideja narodne enotnosti.

V čem je osnovano upanje na stvar, ki je jugoslovenske narode tako odtujevala, da jo je bilo treba likvidirati in celo po »Jutru« prepustiti bodočnosti, to bi pa res ta ali oni rad vedel.

Mnenje »Jutra« o Stojadinovičevem unitarističnem sestavu pa je še prav posebno zapisa vredno:

Misel sporazuma predvsem s Hrvati, a v končnem rezultatu med vsemi tremi brati, ki so skupni gospodarji Jugoslavije, si je zadnja leta zmagovito krčila svojo pot. Stav dr. Milana Stojadinovića je v tem pogledu značilno težko reakcijo. Privedel je sestav centralizma do absurdnih oblik, uvedel je v državi strankarsko diktaturo ter je poostiril ne le spor s Hrvati, temveč tudi ostala politična nasprotstva do katastrofalnega obsega.

Tu moramo pa le spet kedaj ugotoviti, da je večkrat »Jutro« navajalo besede bivšega predsednika vlade in JRZ z očitnim dopadenjem, tako jugoslovensko-nacionalne so bile, in sicer je delalo tako prav v dneh, ko je režim dr. Stojadinovića privajal centralizem do absurdnih oblik. To sorodnost z JNS je tudi dr. Stojadinović sam čutil, saj je nasproti pripadnikom te stranke nekoč naravnost dejal, da ga od nje ne ločijo načela, ampak samo osebe. Sicer pa je treba samo še to povedati, da je njegova vlada v dejanju nadaljevala z unitaristično politiko Živkovića in naslednikov, le da je delala to sprično finančnih talentov svojega poglavarja z vse večjimi uspehi, kar najbolj spričuje Stojadinovičeva fondna politika. Zgodovinska neresnica pa je, da bi bil Stojadinović uvedel strankarsko diktaturo, tudi to je marveč samo podedoval od JNS. Res je kvečjemu, da se je tudi ta diktatura pod njegovimi finančno spretnimi rokami razmahnila do prej nezasišane širine.

Takšna je torej stvar: sporazum pomeni konec jugoslovenstva in začetek jugoslovanstva. Njegova obletnica pa ima še ta veliki pomen, da za jugoslovenstvom razen njegovih preužitkarjev ob obletnici nihče niti gagnil ni. k

Čudni načini

Konec.

IV.

H koncu svoje razprave se je zadela »Sodobnost« še naravnost ob mene, potem ko me je z onarekovanjem prijateljem predstavila svojim bralcem kot očitnega svojega nasprotnika in jim s tem dala pobudo, da podvomijo nad mojo stvarnostjo in meprizadejstjo. Posebej omenja mojo razpravo »Jugoslovenstvo«. Slovani in Jugoslovani, ki da kaže, kako sem bil včasih ves drugačen kakor danes.

Sicer kdor bo pazljivo prebral tiste navedke »Sodobnosti« same, bo težko našel opore za to trditev. V bistvu vendar ne povedo drugega, kakor da se bosta Nemčija in Rusija sporazumeli, celo morali sporazumeti, dokler bo vladalo »versajstvo«, ki je vzelo Belorusom in Ukrajincem toliko njih narodnega ozemlja in ki ga Nemci že kot premaganci ne bodo zlepa hoteli priznati, obenem pa opozarjajo na potrebo federacije. In da se vrne Rusija nazaj v »Evropo«, res nisem samo takrat napovedal. Razravnavanje s »Sodobnostjo« bo torej potrebno kvečjemu glede nekaterih bolj postranskih trditvev.

»Sodobnost« označuje moje stališče kot liberalno-demokratično in slovansko nacionalistično. Demokracija ne prenaša prilastkov, sicer sploh več demokracija ni, in zato jih ji tudi nihče ne bo dajal, ki z njo odkrito in pošteno misli in ki si je na jasnem glede nje. Največ kar bi se moglo v njeno oznamenilo v vsakdanjem življenju reči, bi bila beseda o slabi ali nepopolni in o dobri ali razmeroma popolni demokraciji — nekaj, kar velja pač za vse človeške stvari. Ni pa in ne more biti več vrst demokracij, in če kdo govori o njih, se mi zmeraj zdi, da zategadelj, ker demokracijo vsaj v podzavesti odklanja ali pa, ker ni doumel njenega bistva.

Prav tako je brez osnove trditev, da sem v svoji razpravi zastopal nekakšen slovanski »nacionalizem«. Kajti nacionalizem v pomenu, kakor ga ima ta beseda pri nas in za nas — in samo v tem pomenu šteje zame — sem imel takrat za zlo kakor ga imam za zlo danes. Še več, razprava sama je bila napisana, kakor priča že naslov, zoper tesni jugoslovenski nacionalizem, nasproti kateremu opozarja na širša obzorja, ki imajo v jezikovni sorodnosti tudi svojo realnopolitično in kulturno podstavo. Razprava je bila torej napisana zoper versajstvo navzven, a še prav posebno zoper versajstvo doma, kajti kaj je bilo jugoslovensko imperialistično nacionalstvo drugega kakor balkanski izrodek versajškega duha. Mar je »Sodobnost« že pozabila na dr. Pirkmajerjeve nauke, po katerih bi bila celo slovenska samouprava zoper mirovne pogodbe?

V obilici iznenadljivih trditvev me je pač najbolj iznenadil očitek »neutemeljene vere v carsko Rusijo ali Rusijo Miljukova in Kerenskega«, posebno če ga primerjam z navedkom, ki temu očitku sledi. Kaj pravim v njem? Da bi bila antanta premagana, če ne bi bila Rusija že takoj v začetku strla jedra centralnih vojsk. Mar to ni res? In če se tudi »Sodobnosti« to ne zdi res, če je prišla pri študiju svetovne vojne do drugačnih sklepov — dopuščam seveda tako mogočnost, četudi se mi ne zdi verjetna — iz česar sklepa potem, da sem zgolj zaradi nekakšnih vojno strateških sodb postal že kar pripadnik določenega vladavinskega sestava? In če sem zapisal, da bi naj nas bila Rusija osvobodila kot brate, sem s tem izrekel kvečjemu pričakovanje naših ljudi, nisem pa Rusije nikoli mislil vezati na kak določeni vladni sestav.

Gotovo pa je, ko sem pisal o veliki zvezni državi, da sem takrat mislil na demokratično zvezno državo, torej ne na tako, ki bi jo bilo ustanoviti z vojaškimi pohodi, z bombardiranjem (vasi in mest, ampak na tako, ki bi bila prostovoljna, od narodov samih spoznana kot sredstvo in cilj k višji človečnosti in hkratu v njihno očitno stvarno in duhovno korist. Posebno pa nisem nikoli mislil, da mi bo kedaj treba take samoobsebnosti posebej razlagati. V oklepajih: navedel bi lahko celo Ljenjina samega, ki je govoril samo o taki zvezi. Nikoli pa seveda nisem imel tistega elastičnega prepričanja, ki bi mi dalo, da danes razglašam za dobro tisto, kar mi je bilo včeraj slabo. Neodvisnost, samo-odločba, enakopravnost malih narodov ni bilo zame nikoli tržno blago glede na vsakočasne politične koristi kake države ali drugačne javne organizacije. Še prav posebno pa seveda nisem slutil, da bo ostala v Rusiji diktatura kot — vsaj za doglede čas — stalna ustanova. Razvoj v Rusiji je šel pač svojo posebno pot, ki je nisem videl vnaprej. Ta zmota pa je morebiti tudi v očeh »Sodobnosti« po nekakšnem opravičljivi, saj ni videla tega pota niti večina takratnih vodilnih boljševikov, ki so bili medtem zaradi svoje kratkovidnosti tudi po večini že »likvidirani«.

Nisem se torej spremenil jaz, stvari so se spremenile, pa še prav korenito so se spremenile. Ni nedosleden tisti, ki ob spremenjenih razmerah in ljudeh spreminja tudi sodbo o njih, nedosleden pa bi bil, če bi ob spremenjenih razmerah presojal stvari, kakor jih je presojal preden so se spremenile. »Sodobnost« pa dela ravno narobe: sklepe in dejstva jemlje, kakor so bila pred dvajsetimi leti, pa jih primenjuje na popolnoma spremenjena dejstva in sklepe današnjih dni in razmer.

Kot najmočnejši dokaz za mojo nedoslednost pa ima očitno »Sodobnost« moje odklanjanje antante pred dvajsetimi leti in moje tedanje zaupanje v prihajajočo Rusijo ter moje sedanje »krmarjenje v skrajno antantofilski ali versajski in protisovjetski smeri«. Naj se zato ob tem dokazu malo dlje pomudim.

Politične pojme in pojave je treba razumeti in jih vsaj jaz razumevam iz časa in razmer, ko so bili dani in postavljeni. Kako površno pa »Sodobnost« sklepa in sodi, dokazuje ravno njena vzporedba moje obsodbe antante pred osemnajstimi leti in mojega »antantofilstva« danes. Mar res ne ve, da je bila antanta Versaillesa in Saint Germaina nekaj popolnoma različnega od današnjih zahodnih demokracij, še več, da je en del tiste antante danes v vojni zoper drugega in sicer tisti del, ki je v zadnjih dneh doživel Molotovljevo diskretno priznanje? Mar ji ni nič znanega o tem, da je ravno ta del antante botroval pred 21 leti senžermenski mirovni pogodbi? In da bi bila brez njega ta pogodba za nas Slovence gotovo precej drugačna?

Če kje, če kedaj, tedaj so se ravno glede antante v zadnjih dvajsetih letih stvari precej spremenile, in prav zategadelj so se spremenile, se je morala spremeniti tudi moja sodba o njej. Sicer pa mi stvarnost ne daje, da bi bil slep za njene napake, kakor tudi njenih prednosti nisem nikoli pretiraval. Prav dobro sem videl že takrat, da popuščanje enega dela v načelnih stvareh ne bo rodilo zdravega sadu. Toda na tem svetu je pač samo relativno absolutno, kakor pravi tenko priostreni francoski oksimoron. S teh relativno boljših ali slabših strani presojam dogajanje in njegove nosilce in jih vrednotim. In kdor bo prišel glede teh samoobsebnosti na čisto, ta ne samo ne bo videl v nekdanjem odklanjanju in sedanjem pogojnem priznavanju antante nasprotstva, ampak naravnost skladnost. To je tako gotovo, kakor brez dvoma še ni nikjer zapisano, da kdo hvali grškega politika Metaksasa, če je kedaj hvalil grškega državnika Perikleja, in kakor bi tudi ne moglo veljati, da že hvali Nerona, kdor na primer povzdiguje Mussolinija.

Natančno isti razlogi in sklepi veljajo tudi glede Rusije takrat in danes. Morebiti je »Sodobnost« prepričana, da se Rusija od takrat ni spremenila, morebiti ima celo prav — o tem se ne mislim prerekati, četudi bo ob taki trditvi marksiko pomišljal, ko se bo spomnil, kaj se je zgodilo z večino ljudi, ki so rusko revolucijo pripravili in izvedli. Zase samo to lahko rečem, da sem pričakoval drugačnega razvoja, razvoja v smeri demokracije sovjetske zvezne države. Navsezadnje — Ljenjin sam jo je napovedal in še za razmeroma kratek rok povrh. Če bi mi tukaj in zaradi tega očitala »Sodobnost« lahkovernost, bi ji sicer res moral pritrditi, ker bi bil mo-

ral pač vedeti iz zgodovine, da je še ni bilo diktature, ki bi bila šla prostovoljno — taki so pač očitno njeni psihološki zakoni. Če sem pa ob razmerah, ki so se spremenile, spremenil tudi mnenje, sem ostal spet samo dosleden.

In kako sodi »Sodobnost« o npravstvenosti, mar priznava tudi tu dve meri, eno za male drugo za velike narode? Mi se na primer spominjamo iz začetkov vojne na govor Molotova — in upamo, da se ga tudi »Sodobnost« še spominja — ki je obsodil zahodni demokraciji, češ da ne gre, obsojati in napadati Nemčijo iz svetovnonazornih razlogov, to da je marveč njena popolnoma zasebna stvar. Takih pomislekov pa ni imel Molotov v svojem zadnjem zunanjepolitičnem govoru, ko se je dotaknil Finske in nastopil zoper njeno vlado, češ da zatira »družabne sloje dežele, ki si prizadevajo pojačati dobrososedno razmerje do Sovjetske zveze«. A gotovo ve tudi »Sodobnost« za deželo, kjer je takih prijateljev Sovjetske zveze vse več in kjer so pritiskani vse bolj kakor na Finskem. Že verjamemo, da se ji taka dvojna mera prav nič čudna ne zdi. Toda s kakšno pravico zahteva od drugih, da bi tako dvojno mero sprejemali in priznavali in iz katerih razlogov?

Sicer mi je pa ravno glede »protisovjetske« smeri »Slovenije« dana priložnost, da stvar spet preskusim na praktičnem zgledu. Očitno meri namreč »Sodobnost« pri tem očitku na stališče, ki ga je »Slovenija« — res ne samo jaz! — zavzemala ob rusko-finskem sporu. To domnevo mi je na vse površ potrdila sodba iz kroga sodobnostnih sodelavcev, da je bilo naše stališče glede tega spora »reakcionarno«. Oglejmo si torej ta primer stvarno in od blizu, z ugotovitvami in vprašanji.

Nam se nikoli ni zdelo in se nam nikoli ne bo zdelo prav, da bi kateri koli narod ali država smela jemati drugemu njegovo zemljo, preganjati ga iz nje, ki jo je obdelal, še več, jemati mu tudi plodove njegovega dela in celo zahtevati, da mu jih izroči nedotaknjene — kar vse se je zgodilo v rusko-finskem sporu. Še prav posebno pa se nam zdi, da se ne more opravičevati zasedba malih držav in njih ozemlja iz tako imenovanih strateških razlogov, pri čemer si navsezadnje še močnejši kar sam daje pravico določiti, kakšni strateški razlogi so zanj prikladni in prav in koliko sveta svojega slabotnejšega sosedu bi zdaj tu zdaj tam potreboval. Mislim, da prav sedanja vojna dokazuje, da bi ob takih načinih svobode in neodvisnosti malih narodov sploh ne moglo več biti, da marveč veliki lahko njihne dežele zasedajo in izplenjajo po svoji volji, sprevidnosti in moči. In ali se »Sodobnost« prav nič ne zdi, kakšne nasledke bi imeli taki nauki za vse male narode, tudi za našega? Da bi mu lahko vsak sosed smel vzeti poljuben kos njegove zemlje, a mu še prej ukazati, naj pusti na njem vse, kar si je ob težkem delu pridobil, potem pa ga pognati, naj gre, kamor se mu zdi, ne glede na to, če se mu bo sploh moglo kamor koli zdeti?

Oslak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v letih 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Poveljnik straže odredi pred menoj poddesetnika in tri može, da bi šli v označeno smer in izvršili moj ukaz. Kakor povsod na svetu, se je tudi med našimi večinoma hrabrimi vojaki našel poddesetnik, ki ni imel živcev za samostojno bojevanje. Čeprav določen, da gre takoj na patrolo, se je začel obotavljati in prositi rekoč, da so mu trije možje premalo za tako nevarno podjetje. Med tem njegovim godrnjanjem padeta v našo neposredno bližino iz iste smeri zopet dva strela. To in poddesetnikova boječnost in nezmožnost mi je dalo povod, da sem na licu mesta sklenil poddesetnika nekoliko ozdraviti z okrepitevijo njegovih živcev, sovražne strelce pa pregnati ali uničiti. Potegnil sem pištolo ter poddesetnika vprašal, če ve, kaj predpisujejo vojaški predpisi za vojaka, ki se v bojih pokaže boječega. Solzljivi oči me prosijo, da bi rad šel, če

Ali pa meni »Sodobnost« navsezadnje, da je kritika nekega določenega početja že vnaprej in sploh nedopustna? Da končni namen in cilj že vnaprej posvečuje tako početje? Danes, ko se bije pred našimi očmi veliki boj sile, mora biti sleherni občutljiv za vsako kršenje pravice, narodne, gospodarske in socialne. A še prav posebno bo vsak, ki mu vzori človečnosti niso prazna beseda, občutljiv za kršitev s strani tistega, ki tako pravico in pravičnost sam oznanja. Namen ne more nikoli posvečevati sredstev in zlo ne more nikoli nič dobrega roditi, njegov uspeh more biti v najboljšem primeru le navidezen, ob demoraliziranem človeštvu.

Sicer pa je prav ta finko-sovjetski spor še v nekem pogledu poučen. Če bo na primer primerjala »Sodobnost« naše stališče v tem sporu z Ljenjinovo izjavo iz 1918. leta, v kateri je Ljenjin priznal Finski pravico do popolne samoodločbe brez vsakršnih strateških, političnih, gospodarskih ali drugačnih pridržkov in omejitev, tedaj bo videla, da se obe stališči popolnoma ujemata.

Res, marsikaj se je spremenilo v teh dvajsetih letih. Pa ne pri meni! In če »Sodobnost« dvomi, ali je meni sploh »dano«, da se bom kdaj zbudil iz globokih wilsonističnih sanj, potem ji lahko takoj potrdim, da nikoli, ker teh sanj nikoli sanjal nisem in najbrž tudi v vsem življenju nisem tolikokrat zapisal Wil-

sonovega imena kakor »Sodobnost« zgolj v tem enem sestavku. Pač pa je verjetno, da »Sodobnosti« zaradi njenega shematičnega sodobnega premišljevanja ne bo dano, da bi razumela mišljenje in dejanje, ki ne gre v take miselne rubrike.

V.

Vsaj z nekaterimi trditvami »Sodobnosti« smo se morali obširneje ukvarjati. To pa zato, da pokažemo duhovno raven, na kateri se gibljejo. Da bo podoba popolnejša, naj še navedemo, da pravi »Sodobnost«, ko pobira naše besede, da išče ona s trudom resnico in ne mi, da je nam podana osnova vsega spoznanja že v naprej in ne njej, in podobno. Vse to dela z apodiktičnostjo vernika, ki natančno ve, da je samo zmošta izven obzorij njegovega spoznanja. Ne imelo bi torej pomena, da bi se zgubljali v brezkončnosti in nepreglednosti kakšnega svetovnonazornega umovanja. Zato smo postavili rajši samo nekaj določenih ugotovitev in vprašanj. Naj torej »Sodobnost« zavzame glede njih stališče in naj odgovori nanja prav tako določeno in razločno, kakor so bila postavljena, z dejstvi in razlogi, da ali ne, brez vsake rabulistike, brez tistega uvaževanja praktičnih razmer Cankarjevih govorkarjev: res je... ampak... in solza na licu.

Potem bo vsaj vsak vedel, kje stoji eden, kje drugi.

Dr. M.

Z A P I S K I

Ob obletnici sporazuma

Te dni smo praznovali obletnico sporazuma, ki ga je sklenil predsednik HHS v imenu hrvaškega naroda z ministrskim predsednikom Dragišo Cvetkovićem kot zastopnikom krone. Ta obletnica je bila praznovana v Zagrebu s svečano sejo vlade, pri kateri sta imela Dragiša Cvetković in dr. Vl. Maček slavnostna govora.

Ob tej priliki se je nabralo po našem časopisju, vladnem in opozicijskem, dokaj fraz, ki jih ne bomo ponavljali. Radi bi pa postavili ob tej priliki nekatere ugotovitve.

Gotovo je, da se ves slovenski narod veseli in privoščiči bratovskemu hrvaškemu narodu njegov uspeh. Radi bi, da bi se pozabila dejstva, ki so se obravnavala v debati, ali ima slovenski narod za doseženi sporazum kaj zaslug ali ne. Gotovo je, da bo za bodočo našo politično vzgojo treba spisati kedaj popolnoma stvarno zgodovino boja za preureditev države in vloge slovenskega naroda v tem boju.

Za razmerje med Slovenci in Hrvati ne štejemo kot edino odločilno razmerje med vodilnimi zastopniki točasne slovenske in hrvaške politike, ampak razmerje med čisto navadnimi Slovenci v banovini Hrvaški in navadnih hrvaških delavcev v dravski banovini. Mi vemo, kako salonska manira pri različnih slav-

nostih lahko krije precej hladna srca, vemo pa tudi, da je ravnanje s pripadniki sosednjega naroda, ki si morajo med narodom služiti kruh, navadno precej odkrito, pa naj bo že prijateljsko ali neprijateljsko.

Slovenci smo se ob tej obletnici spomnili, da je bilo od slovenske politike tik ob sporazumu nekoliko zadrege. Najprej smo slišali izjavo, da bo slovenska politika šele preštudirala, kaj bi bilo od dosežene hrvaške samostojnosti prevzeti tudi v slovensko samostojnost. O uspehu tega napovedanega študija ni bilo izdano nobeno poročilo. Pozneje je bila postavljena celo posebna komisija, ki naj bi tehnično pripravila izvedbo slovenskega sporazuma. Slovenska javnost je napeto pričakovala poročil te komisije, pa jih ni dočakala. Danes niti ne vemo, ali ta komisija obstoji ali ne.

Zadnje čase je imel slovenski človek skoraj vtisk, da slovenski politiki pride precej prav, če se je vsa pozornost obrnila na razvoj zunanje politike, in da je zanimanje za notranjo politiko skoraj popolnoma prenehalo, da je med tem lahko pustil vprašanje slovenskega sporazuma blaženo počivati.

Lahko povemo tudi čisto skromno in diskretno, da so posebno vneti med vedno najboljše poučenimi nekoliko pričakovali v tem pogledu prijetnega iznenadenja iz Zagreba, ki je pa izostalo.

grem jaz z njim. Niti trenutka nisem premišljeval. Moža je bilo treba z zgle-dom ojunačiti. Grozeč mu z ustrelitvijo iz svoje pištole, če mi na patroli skuša pobegniti ali kaj podobnega, vzamem v eno roko še ročno granato, zapovem puške v roke, patrola na moje povelje, za menoj, marš — in že smo preleteli razsvetljeno in dobro vidno cesto ter doseglji s snegom zakrito visoko travo in grmovje, kjer smo z bajoneti in očmi natančno preiskali ves svet, celo dalje, kakor sem prvotno mislil, tako da smo dosegli obrežje Mure, ter se vrnili po isti malo razširjeni poti nazaj — ne da bi bili kaj našli. Sovražni strelci sonam pred nosom zbežali in se poskrili. Nisem imel za važno, da bi preiskoval in zasledoval pobegle napadalce po hišah, ker bi jim tudi, če bi jih bil našel, ne bil mogel dokazati krivde, saj so se lahko že preoblekli. Po tem dogodku je straža imela mir; poddesetnik, ki zaradi tega patroliranja ni potreboval svežih spodnjih hlač, mi je zagotovil, da bo pri prihodnjem napadu tudi sam toliko junaka, da se ne bo več bal voditi nekaj mož proti sovražnim streljočim puškam. Po prošnji večine vojakov, ki so tvorili vojašniško stražo, sem ob nje-

govem nejunaštvu zatisnil obe očesi — tudi njegovo ime za javnost ni važno — ker sem uvidel, da je fanta na ta način brez kazni možno vsaj deloma zboljšati in ozdraviti, kakor tudi vem, da ni vsak človek v posesti živcev, ki prenašajo žvižganje krogel, eksplozije granat in bomb, še manj pa moči, da bi šel sam v takšen nepregleden in smel nočni patrolni napad, ki bi ga zadevna patrola bila morala izvesti, če bi bila trčila oziroma našla sovražne strelce.

Može sličnih živcev sem v svetovni vojni med častniki in moštvom večkrat srečal. Najdejo se kakor rečeno v vseh armadah na svetu. Boječnost v bojih je bolj težko in le delno ozdravljiva. Najboljši poveljniki ali vojaki v službah v mirnem času oziroma med vojno v ozadju, lahko v bojih pri žvižgu prvih sovražnih krogel, še bolj pa pri huraklikih izgubijo razsodnost ter postanejo nesposobni ukreniti ali storiti, kar bi bilo potrebno. In ne samo to; s svojo zmešanostjo lahko častniki svoje najboljše oddelke, vojaki pa svoje tovariše zbežajo in pogubijo. Narobe pa lahko junaki, mirni, razsodni in odločni možje s svojim vedenjem in dobrim zgle-dom ojunačijo tovariše in podrejene.

Ljudska šola F.S. Finžgarja

Veliki naš pripovednik Finžgar, ki bo obhajal kmalu že svojo sedemdesetletnico, je bil več let tudi župnik v Želimljah. Tam je ustanovil redno ljudsko šolo in napisal več svojih najbolj znanih del. Hvaležni Želimeljčani so hoteli v znak hvaležnosti zato imenovati svojo ljudsko šolo po njem, toda ta sklep krajevne šolskega odbora ni bil odobren.

Centralizem v gledaliških zadevah

Minister za prosveto dr. Anton Korosec je pretekli teden izdal odlok, da morajo vsa gledališča, ki so pod nadzorstvom ministra za prosveto in ki prejemajo od države podporo, predložiti belgrajskemu ministrstvu za prosveto repertoarje za prihodnjo sezono. Prosvetni minister je ustanovil v Belgradu odbor pod predsedstvom svojega pomočnika, Bogdanovića, ki bo pregledal in odločal o repertoarjih vseh gledališč, ki so podrejena belgrajskemu ministrstvu za prosveto, in seveda tudi razsojal o tem, kakšna dela se smejo v teh gledališčih uprizorjati. Doslej so bili cenzurni odbori za gledališki repertoar pri posameznih banovinskih upravah, odslej pa bo ta stvar centralizirana v Belgradu in Belgrad bo odločal o gledaliških repertoarjih. Obe slovenski gledališči, slovensko Narodno gledališče v Ljubljani in mariborsko gledališče, sta podrejeni ministrstvu za prosveto v Belgradu, in o njihnem repertoarju bo sedaj sodil Belgrad. Za gledališča v banovini Hrvaški, ki so sedaj podrejena banski upravi v Zagrebu, pa ne velja zgoraj omenjeni odlok ministra za prosveto in o hrvaških gledališčih in njihnem repertoarju bodo odločali Hrvatje sami, ker je Hrvaška glede prosvete samostojna in ni več podrejena Belgradu.

Ker narod ne pošilja poravkov

(Dopis z dežele.)

V št. 173. je bilo zapisano v »Slovenec« v gospodarski rubriki in v sestavku »Bučno olje je zdravo« med drugim tudi tole:

»Medtem ko si drugi narodi pritrjujejo od ust vsakdanjo preprosto hrano, predvsem pa maščobe, smo pa Kranjci še vedno sladokusci (pravilno: »sladkosnedežci«) in se zmrdujemo nad odličnim domačim bučnim oljem. Branimo se celo najfinejšega in najdelikatnejšega dalmatinskega olivnega olja, čeprav slovi tudi med razjibirnejšimi sladkusi za delikateso. Ker je pa bučno olje domače in ker so cene razmeroma nizke, menda domače olje iz bučnih pešk sploh ne sme na mizo pravega Ljubljančana ali pristnega Kranjca. Drugje bi nam servirali nezabeljeno solato, pri nas pa zahtevamo uvoženo... jedilno olje ter zabavljamo na vse pretege na vso našo gospodarsko politiko, na naše oblasti in na naše trgovce, ker nam v teh težkih časih ne morejo ustreči z oljem, kakršnega zahtevamo.«

Pri takem branju človek pričakuje še nadaljnjih odkritij, da kmalu pristni Kranjci ne bodo hoteli jedi, ki so slabše kakor slavčkovi jeziki; odkritje je toliko bolj čudno, ker pade prav v dobo, ko si drugi narodi pritrjujejo od ust vsakdanja preprosta jedila. Sredi stiske velikih in malih narodov živi samo en narod, narod pristnih Kranjcev, ki kakor razvajenček v številni družini noče razumeti potreb časa in ki kriči, ker vidi, da mu nočejo dati slaščice.

Spominjamo se še, da je pred leti nek belgrajski list pisal o Slovencih ter je trdil, da so narod, ki brez dela pohajkuje po cestah, iz same preinosti »jodla«, ko ga pa opomni želodec, hitro seže po zalogi klobas v omari. Spraševali smo se: bogve od kod imajo v Belgradu take zanimive informacije? Potem so pisali, da gre Slovincem tako dobro, da ima že vsak svoj lasten dežnik in skoro vsak celo galoše. Dolí vse to še dobro vedo. Sedaj jim je pa »Slovenec« še odkril, da smo, kolikor nas je prist-

KULTURNI PREGLED

Nekaj pripomb

nih Kranjcev, strašni sladkosnedeži, ki se zmrdujemo nad pristnimi domačimi pridelki in zahtevamo najdelikatnejše tuje blago, med tem ko si morajo drugi narodi pritrgovati od ust celo navadno hrano. V Belgradu sedaj vedo ne le, da skrbno prestržemo z dežnikom vsako kapljo, ki bi nas imela zadeti in se z galošami branimo strašne nesreče, da bi se v blatu ne pomazali, ampak tudi to, da se strašno bojimo za svoje nežne žedločke, da ne bi prišlo v nje kaj hrpavega ali sploh kar ne bi bilo v skladu z našo sladkosnednostjo.

Mislím, da so legle trditve omenjenega sestavka v »Slovencu« težko na srce slehernega pristnega Kranjca, zato ker ni res, da se mi nočemo odreči sladkosnednosti med tem, ko si drugi narodi pritrgujejo od ust vsakdanjo preprosto hrano. Ker mislim, da poznam vsaj malo bedo našega kmečkega in delovnega naroda (o mestni gospodi, ki ni krop ne voda, ne govorim, ker ne bi mogel o njej trditi, da so pristni Kranjci), — morda pa vse bede niti ne poznam — hočem gospodu sestavkarju povedati, da si naš narod in naše ljudstvo že v veliki meri in že dolgo pritrguje od ust najpotrebnejša in najpriprostejša jedila in da se zato jetika vedno bolj veseli svoje žetve. Naš narod si vedno bolj pritrguje od ust prepotrebno vsakdanjo močno hrano — sladkor, ki mu je predrag (bogve zakaj so ga z davščinami narodu odtegnili), in se za silo tolaži s puhlim videzom — saharinom. Odriguje si od ust kuhinjsko sol in jo nadomešča z živinsko. Odriguje si od ust celo že vsakdanji kruh, za katerega sicer vsak dan petkrat ali šestkrat molí, peče ga pa vedno bolj poredkoma. Spraševal sem učitelje, ki so mi potrdili, da otroci ne prinašajo s seboj več kruha za malico in da so tisti, ki ga še, že izjema. Slišal sem šolske otroke, ki so se domov grede pogovarjali o kruhu kot smo se mi nekaj od čokoladi. Trdim, da raste število otrok, ki gredo v šolo brez toplega zajtrka ali sploh brez zajtrka ali pa dobe za zajtrk požirek vina ali žganja. Kjer je bilo več krav, jih je manj, kjer je bila ena, mnogokrat ni več nobene. Od žganja pa ne bo cvetočih lic, ampak jetika in duševna omejenost. Pozimi na kmetih nisem mogel dobiti pri mesarjih govejega loja za ptičke, ker so ga sproti pobrali za zabelo. Pričakoval pa bi človek, da bo zabele zadosti vsaj pozimi, ko ljudje koljejo oziroma bi morali klati. Sedaj razmišljam, s čim ljudje belijo, ker pokupi ves loj industrija. Kruha zmanjkuje menda, ker imamo izvozniške družbe, ki gospodarijo z žitom. Kjer niso dosedaj pekli kruha, ga tudi v prihodnjem letu ne bodo, kjer so ga pa poredkoma, ga tudi v bodoče ne bodo pogosteje, ker z žitom ni letos nič. Mislim, da si bo narod še bolj zategnil pas in se poskušal še bolj slepiti z alkoholom, tobakom, saharinom in požiranjem slin, kar bo vse pospeševalo narodovo rodnost in zdravje. — Glede solate pa slišim, da jo že belijo z mlekom in ne odklanjajo bučnega olja iz objesti, ampak zato, ker ga po 24 dinarjev liter nikakor ne morejo kupovati, ko so prej dajali za laško 12 dinarjev.

Od Slovenskih goríc in Haloz pa do Gorjancev ne boste našli srboritih sladkosnedežev, ki bi se kujali, če ne dobe slaščic. Na vsem tem prostoru živi ljudstvo, ki ima poletí petnajsturni delovnik, ki je mnogo preslabo hranjeno (posebno še glede maščob), katerega prehrana nikakor ni v skladu z delom in naporí, ki jih mora prenašati. Na vse te stvari se bo treba še povrniti, ker je treba vendarle ugotoviti, da naš narod ne kriči zavoljo bučnega olja, ampak molče trpi zavoljo stoterih drugih trdot, o katerih vedo in govore zelo malo predvsem tisti, ki bi te trdote z dobro voljo lahko olajšali ali vsaj skušali lajšati.

Posameznik pošlje lahko časopisu popravke, narod pa popravkov ne pošilja nikoli, ampak molče prenaša hvalo in grajo, zaslužene in nezaslužene sodbje. Vemo, da »Slovenec« ni zapisal svojih besed s slabim namenom in da mu je ušlo. Prosili bi ga pa, da to popravi in da na kakšen način pojasni pred jugoslovansko javnostjo o priložnosti resnične razmere med našim narodom, resnično njegovo gospodarsko in socialno bedo, ter tudi moralno prepadanje, ki izvira iz gospodarske in socialne bede.

Sagitta

Ko smo pred kratkim povedali v kulturnem pregledu svoje mnenje o pisanju Revije Katoliške akcije, ki je vzela v pretres erotično literaturo in njen pogubonosni vpliv, smo pokazali na lepo izročilo, ki jo ima tako pisanje v naši preteklosti in ga označili za izraz istega mišljenja, kakor se kaže v delu in sodbah kakšnega Jerana, Globočnika, Mahniča, nerodnih kritikov nove generacije ob prelomu stoletja, a ima na katoliški strani svoje vnete zastopnike prav do danes. Zdaj pa nas je pričel srednješolski list »Mi mladi borci« poučevati, da omenjenega pisanja sploh nismo razumeli. Razprava, če smemo tako reč tako imenovati, da nič ne razpravlja o tem, kaj je umetniško in kaj ne, da govori le o vzgojnih učinkih erotične literature. Ne bi znova premlevali te zadeve, če nam ne bi bilo toliko pri srcu načelo, ki ga tudi list »Mi mladi borci« vedno zagovarja, da je treba zmote odpravljati. Velika zmota je namreč misel, da »kritik Slovenije« želi podtakniti čim bolj grozne trditve tistemu, katerega hoče osmešiti pred javnostjo kot naslednika najbolj naivnih in nekulturnih prikazni v naši preteklosti. (Močno dvomimo, če se ni pri zadnjih besedah listu nekoliko zareklo in če me bo zaradi njih deležen hude graje med štirimi očmi.) Povedati je treba Borcem, da je bistvo omenjenega pisanja v zvezi lažiumetnosti in erotične literature sploh, ki jo lahko najdemo na prvi strani članka, ki na njej vse pisanje sloni in v kateri sliči izrazom podobnega odpora in zavračanja v preteklosti. Sumljivo blizu je znanim Jeranovim enačbam. Izraz lažiumetnost, ki ga pisec v Reviji rabi za literaturo, »ki opisuje erotično ljubezen«, hoče dejansko soditi, kaj je umetnost, kaj ne, osupne pa ta suverena vzgojna sodba tem bolj, ko bereš še trditve, da nesrečna erotična ljubezen, ki jo on v umetnosti odklanja, prevladuje v večini naših leposlovnih del. Po tem priznanju pa se spomnimo, kako so jo izganjali iz Prešerna, Levstika, Jurčiča, kakšno preglavico je delala katoliški kritiki ob nastopu moderne in te nove poganjke stanih korenin v resnici dobro razumemo. Tudi gonji proti tem možem je bila izhodišče vzgojna zahteva in poudarjanje

Ob Kersnikovi proslavi

(Pripombe na robu.)

V nedeljo 25. avgusta je kamniško dijaško počitniško društvo »Bistrica« odkrilo slovenskemu pisatelju in narodnemu borcu Janku Kersniku na njegovem rojstnem gradu Brdu spominsko ploščo z reliefnim portretom. S tem »Bistrica« samo nadaljuje svoja pred dvema letoma začeta prizadevanja, da vsem velikim slovenskim možem, ki so se rodili v kamniškem okraju, postavi trajne spomenike. Tako je 5. septembra 1937 društvo obiskalo rojstne domove Fr. Maslja-Podlimbarskega, Janka Kersnika, Ivana Vesela-Koseskega, dr. Fr. Detele, Janeza Trdine, Jerneja Kopitarja in Antona Medveda ter s primerno, preprosto, a prirčno slovesnostjo podarilo vsaki rojstni hiši omarico z deli tam rojenega moža in spominsko vpisno knjigo za obiskovalce. Na pobudo »Bistrice« in z njenim sodelovanjem so ob njení 25 letnici v začetku septembra 1938 odkrili v kamniški plošči Juriju Japlju in generalu R. Maistru. Bistričani se trudijo, da bi vse rojstne hiše v njihovem okraju rojenih slovenskih velikanov, ki še nimajo vidnega znamenja, komu je v njih tekla zibelka, dobile primerno spominsko ploščo. Letos so odkrili ploščo Janku Kersniku, medtem ko so v Tuhinju, kjer so hoteli na enak način počastiti Miha Paglovca, nabožnega pisatelja in šolnika iz protireformacijske dobe, njihovo pobudo odklonili.

To prizadevanje kamniških študentov, ki s toliko ljubeznijo in vztrajnostjo slavijo naše velike može, zasluži več kakor samo pohvalo. Treba ga je vsestransko podpreti, treba ga je pa tudi postaviti za zgled vsem Slovincem, posebej še zaradi prave širokosrčnosti, s katero slavijo vse velike može, naj so bili tega ali onega verskega ali političnega prepričanja,

škodljivosti glede na mladino. Postane nam jasno, da je to ista stara miselnost, ki je napisala znano enačbo: ljubezen je poltenost in ki je med dvanajstimi večeri napisala zlasti sloviti deveti, deseti in enajsti večer (»Prešerinova ljubezen je pregrešna... Preširen nam v zlati, umeteljno izdelani posodi podaja strup pregrešne strasti... Mladini se ga nima (Prešerna) dati v roke izvzemski nekaj pesni...« itd.). Čudno pa se nam zdi, da niso o njej prav poučeni ljudje, ki so vendar čisto gotovo list take veje, kakor so že pogosto dokazali. Zato jim moramo mi povedati, da je izvzemanje našega primera in številnih podobnih iz ukoreninjene tradicije napačno in da je ta primer v resnici nasledek »naivnih in nekulturnih prikazni« v naši preteklosti. Če je v članku kaj »groznega«, nismo ničesar podtaknili. Take prikazni, čeprav malo zakrite, more prav razumeti le tisti, ki ve, kakšne napake je delala v preteklosti katoliška stran, ki je mislila, da more zahteve življenja nadomestiti s konstrukcijami, a jih je življenje obšlo. Eden izmed mladih novoromantikov, ki je dal v svojem delu tudi izraze prave vernosti, Kette, je pisal Cankarju: »Jaz pa nimam kar nič veselja za njihove umetne cvetke...« Isti pojav morejo videti tudi danes Borci in njihovi na lastni strani. Kar pa zadeva trditve, da ima mož s teološko izobrazbo, kakršno ima pisatelj v Reviji, bolj »pravico soditi, ki je blasfemija, kakor tisti »u«, o katerem niti ne vemo, če se je od konca svojih šolskih let še kdaj pozanimal za globljo vsebino krščanskih resnic, pa je treba reči, da je vse to res. A naj Borci ne pozabijo, da je imel teološko izobrazbo tudi Jeran, in kaj je počel s Prešernom, Levstikom, Jurčičem, Stritarjem, da jo je imel Globočnik, in kaj je storil Levstiku, da jo je imel Mahnič, in kaj je počel s Prešernom, Gregorčičem in vso sodobno literaturo, kaj so počeli številni kritikovalci s teološko izobrazbo ob nastopu moderne. (Smelec v Slovencu 1897.)

Kdo drugi bi se iz vsega tega česa naučil, pri nas pa se tragična krivda z vztrajnostjo podaljšuje.

u.

samo da so bili za naš narodni in kulturni razvoj kolikor toliko pomembni. To je povsem naravno in pravilno. Tudi mi bi tega posebej ne poudarjali, ko ne bi mnogo znamenaj v naši javnosti kazalo, da ta naravna zavest o enotni in nedeljivi slovenski kulturi, zavest, da so veliki možje last vsega naroda in ne le ene plasti, kaj šele umetno ustvarjene stranke, da ta naravna zavest izginja. Tudi to Kersnikovo slavje prav prikrito spremljajo taka znamenja strankarske ozkosrčnosti in omejenosti. Študentje so nam povedali marsikaj o raznih težavah in nerazumevanjih, ki so jih doživeli, ko so pripravljali to proslavo. Zlasti dve sta zanimivi. Nekemu dnevniku so poslali v objavo naznanilo, da bodo odkrili ploščo slovenskemu pisatelju Janku Kersniku; notica je izšla, a »tiskarski škrat« je samovoljno izpustil besedo slovenski, ker pač to ni čisto v skladu z njegovo jugoslovansko strankarsko usmerjenostjo. — Na drugi strani pa se jim je pripetilo nekaj prav tako značilnega. Naprosili so nekega urednika, naj ob odkritju napiše poleg naznanila, ki so mu ga sami poslali, tudi še nekakšen spremni sestavek o Kersniku in njegovem pomenu za narodno in kulturno rast Slovencev. Toda urednik, ki je tudi sam kulturni delavec, jim je dejal, da bi to v njegovem listu ne bilo primerno, ker je bil Kersnik liberalec. Logično bi bilo takole nadaljevanje, čeprav ga g. urednik ni izrekel: tudi »Bistrica« kot katoliško društvo bi bolje storila, ko bi med svojimi proslavami Kersnika izpustila in zamolčala, ker je bil »liberalec«. Vsa-kemu poštemu Slovincu je očitno, kako omejeno in kako pogubno je tako mišljenje. Študentje seveda mnogo pravilneje gledajo na naše velike može in

so proslavo vseeno priredili, čeprav z nekoliko manjšo moralno podporo časopisja in javnosti, kajti vedeli so, da se jim nihče ne bo upal javno nasprotovati, ker bi se s tem sam zaznamoval.

Mi ne moremo drugega, kakor pritr-diti Bistričanom, da mislijo in ravnaajo popolnoma pravilno in jih vzpodbuditi, naj svoje delo nadaljujejo in vsi pravi Slovenci jih bodo podprli. Naše mnenje je sicer, da bi morale take proslave imeti še bolj vsenaroden značaj, tako nekako kakor lani Prešernova slavnost v Vrbi ali odkritje Tavčarjevega spomenika v Poljanah. Toda, ker to ni vselej mogoče je treba tudi tako zasebno iniciativo pozdraviti in podpreti od vseh strani ter ji že s tem dati nekakšno vsenarodno priznanje, in sicer popolnoma odkrito, ne samo na zunaj.

O slavnosti ob odkritju so bolj nãdrobno poročali dnevni časniki, bodisi da so v nedeljo sami poslali na Brdo svojega poročevalca, bodisi da jim je poročilo napisal kak študent, ki je bil tam. To študentovsko poročilo se namreč končuje s pravilnim pojmovanjem proslav naših velikanov, s tistim, ki ga imajo tudi Bistričani in ki ga tisti list prav za prav nima, čeprav je videti, da ga ima.

S temi pripombami nismo hoteli nič drugega kakor oznamenovati pogubno škodljivost takih pojavov, ki je tem večja, ker se po večini izmikajo javni sodbi in rujejo podtalno, le tu in tam pljusknejo tudi na površje, v javnost. V svãrilo je namreč večasih potrebno tudi snemati maske, v današnjih časih, ki s toliko težo vise nad nami, še celo. Vsaj ob naših velikih možeh bodimo do konca odkriti!

Jezikovni kotiček

Preden je začela strašiti »Urša Plutova, ki se jo išče.« po naših listih, knjigah in uradnih spisih, je zapisal Ivan Navratil (rojen v Metliki l. 1825., umrl l. 1896. na Dunaju) v svoji knjigi »Beitrag zum Studium des slav. Zeitwortes« (1856) na str. 130. tole: »Slovanski »se« ne nadomešča nikdar imenovalnika. Ne sme se torej reči: »kadar se ga hvali, — ako se ga popraša« itd. Slišijo se sicer na Goriškem take konstrukcije, ali v knjižnem jeziku se je te rabe ogibati, ker je le lokalna«. Odkar pa ta »najgrši izrastek«, ta »jezikovni nestvor« (kakor ga po pravici imenuje dr. Jos. Tominšek v Zvonu l. 1909., na str. 361.) narašča in se širi v knjižnem jeziku, ga grajajo vsi, ki imajo kaj jezikovnega čuta. Med pisatelji, ki se niso dali poučiti, je neki g. Franc Bolka, ki je prevedel Ewaldovega »Dvonožca« v strašno, ogabno slovenščino. Tu bereš: »da se nas« (namreč kose premoga) pokuri; »kadar se ga je« (namr. ptiča) na strani 108; »ne sme se izgubiti nade«, na str. 118; »moralo se jih je vrteti« (namr. bube) na str. 138; »ker se me mora smatrati za žensko« na str. 143; »vsaki dan se me grdi« na str. 176; »sicer se ne razume nobene besede« itd. — Slovensko bi bilo: da nas pokurijo (ljudje); kadar ga jedó; ne smeš (smemo) izgubiti nade; treba jih je bilo vrteti; ker me je treba šteti za samico; vsak dan me grdijo; sicer se ne razume nobena beseda.

Nekateri radi postavljajo osebek po krivem v rodilnik: »ničesar ni kazalo, da bo...« (»Jutro«, 5. VI. 1936 na 2. str.); »v vladi ni mogoče ničesar, kar bi bilo podobno korupciji« (»Slovenec«, 12. V. 1936 na 1. str.); »ničesar ne more potolažiti staršev« (»Jutro«, 12. V. 1936 na 3. str.); »da mi ni hotelo priti ničesar na misel« (v prevodu »Zakonov v rdečem viharju« A. Rahmanove v »Slovencu« med 15. VIII. in 22. XI. 1934); »zdravnice ničesar dobrega ne čaka«; »ničesar se ni zgodilo«; »ko da se ni ničesar zgodilo« (zadnji trije primeri so iz istega prevoda). V vseh teh stavkih mora seveda biti osebek nič v imenovalniku: »nič ni kazalo« itd. ABC

* Dr. A. Breznik svãri pred tem barbarizmom že od leta 1916. v vseh štirih nã-tiskih »Slovenske slovnice«.

Prosimo,
poravnajte naročnino!

Urejuje in izdaja: Vitko K. Musek, Ljubljana